

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

อำเภอบางพลีในปัจจุบัน มีฐานะเป็นเขตปกครองหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับจังหวัดสมุทรปราการ แต่เดิมสันนิษฐานว่าเป็นชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน ในอดีตคือแหล่งปลูกข้าวเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ มีวิถีชีวิตผูกพันกับเกษตรกรรม ในบริเวณบางพลีมีคลองลำโรง ซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง ที่ขุดขึ้นในรัชสมัยของอารยธรรมขอมโบราณ ระหว่าง พ.ศ. 978 ถึง 1700 คลองลำโรงนี้เป็นคลองสำคัญที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรและการค้าขายที่สำคัญของชุมชนบางพลีในอดีตนอกจากนี้ยังมีคลองซอยต่างๆ อีกประมาณ 100 คลอง แผ่ครอบคลุมพื้นที่อย่างเช่น คลองบางลำภูคลองบางโหลง คลองบางกะสี คลองลาด คลองไส้ไก่ คลองบางน้ำจืด เป็นต้น กาลเวลาที่ผ่านไปอย่างยาวนานทำให้มีการทับถมของโคลนตมสูงและแผ่กว้างจนเหมาะสมแก่การตั้งหลักแหล่งเป็นที่อยู่อาศัยได้ บริเวณบางพลีแต่เดิม จึงมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ ส่งผลให้กลุ่มชนหลากหลายจากที่ต่างๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน อาศัยปะปนกับคนท้องถิ่น เช่น ชาวมอญ ชาวลาว และชาวจีน ทำให้เกิดความหลากหลายของผู้คนริมน้ำโดยเฉพาะบริเวณริมคลองลำโรง ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นที่ ส่งผลให้ภูมิปัญญาวิถีวัฒนธรรมชีวิตริมคลองของท้องถิ่นบางพลีมีวิถีที่ผูกพันกับสายน้ำ ดังจะเห็นได้จากการประกอบอาชีพ พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ คลองลำโรงจึงถือว่าเป็นคลองประวัติศาสตร์คลองหนึ่งมีอายุประมาณ 750 ปี เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบางพลี เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญทั้งถือได้ว่าเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ระหว่างหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกกับเมืองหลวงด้วย (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ เนื่องในโอกาสงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ๖๖ พรรษา พ.ศ. ๒๕๔๒:๑๓๗)

ในยุคปัจจุบันความเจริญทางวัตถุได้ขยายวงเข้ามาพร้อมกับความเจริญแบบสังคมเมืองตลอดจนเมื่อประเทศไทยนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 ที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทและการพัฒนาชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก จังหวัดสมุทรปราการก็เป็นหนึ่งในหลายจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศนี้ เพื่อตอบสนองต่อระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม เกิดการขยายตัวของเมืองตามแบบตะวันตก ขยายเส้นทางการคมนาคม ระบบชลประทาน ตลอดจนขยายเขตโรงงานอุตสาหกรรมซึ่ง

ดำเนินไปอย่างไรทิศทางและการควบคุม มีปัญหาที่มาจากพัฒนามากมาย เช่น มลพิษ แรงแงานอพยพ และปัญหาสังคมต่างๆ ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้จากสภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มคนต่างๆ ของชุมชนในอำเภอบางพลี ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่มาแต่ก่อนต้องเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะความสำคัญของชุมชนอำเภอบางพลีในสมุทรปราการในฐานะที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าที่มีเครือข่ายเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำบางปะกง และเจ้าพระยาได้ขาดหายไป ความเจริญทำให้คลองที่เคยทำหน้าที่ระบายน้ำก็ถูกถมดินปรับสภาพเป็นถนน ชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้น้ำประปาทดแทนน้ำจากลำคลอง คลองเมื่อไม่ได้มีบทบาทก็กลายเป็นเพียงคูน้ำเล็กๆ ที่เหลือเพียงชื่อที่สะท้อนเรื่องราวความสำคัญของตัวตนคนบางพลี พิธีกรรมประเพณี วัฒนธรรมที่แสดงถึงความร่วมมือของผู้คนแต่ละสายน้ำก็เริ่มเสื่อมโทรมลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือตำนานจากอดีตที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง ที่สะท้อนผ่านชื่อละแวกบ้านเรือนลำคลองต่างๆ เมื่อชุมชนหลายแห่งได้กลายสภาพเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ ทำให้เกิดวิกฤตของปัญหาสังคมและวัฒนธรรมอย่างในจังหวัดสมุทรปราการเช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบันในปี พ.ศ. 2549 อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการมีความสำคัญยิ่งขึ้นในฐานะเป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นท่าอากาศยานหลักของประเทศไทยแทนท่าอากาศยานดอนเมือง ซึ่งรัฐบาลตั้งเป้าหมายให้เป็นศูนย์กลางการบินในทวีปเอเชีย ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาพื้นที่โดยรอบท่าอากาศยาน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ประกอบด้วย กิ่งอำเภอบางเสาธง อำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ และเขตประเวศ เขตลาดกระบัง จังหวัดกรุงเทพมหานคร รวมพื้นที่ 520 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของเขตปกครองพิเศษ(นครสุวรรณภูมิ) โครงการดังกล่าวแม้ขณะนี้จะยังไม่ได้รับการสานต่อเนื่องจากความผันผวนทางการเมืองไทย แต่อย่างไรก็ตามหากเมื่อมีการนำกลับมาสานต่ออีกครั้ง เชื่อว่าความเจริญของสังคมเมืองใหม่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ดังนั้นการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นครั้งนี้ จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อสร้างความเข้าใจถึงวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสภาพดั้งเดิมของท้องทุ่งบางพลี โดยเฉพาะการศึกษาในแง่ของการตั้งชื่อสถานที่ต่างๆ จากหลักฐานทางเอกสารและคำบอกเล่าสืบต่อกันมา อย่างเช่น ชื่อหมู่บ้าน ชื่อแม่น้ำลำคลองในชุมชนท้องถิ่นนั้น ที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในสมัยก่อน ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการรับรู้และเรียนรู้ในยุคสมัยนี้ ซึ่งชื่อสถานที่เหล่านั้นมักมีที่มาจากคำเรียกของคนภายในชุมชนท้องถิ่นและคนภายนอกท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกัน คือ คนในชุมชนท้องถิ่นก็จะตั้งชื่อโดยนำสภาพท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและบริเวณใกล้เคียงเป็นหลักคิดสำคัญ จึงทำให้ชื่อหมู่บ้านและแม่น้ำลำคลองแต่ละสายมีชื่อหลายชื่อแตกต่างกัน และจะรับรู้กันเฉพาะคนใน

ชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น ต่อมาภายหลังที่มีความเจริญของชุมชนและมีการสร้างถนนต่างๆลักษณะของการตั้งชื่อสถานที่ที่มาจากหน่วยงานราชการที่ถือว่าเป็นคนนอกชุมชนนั้น มักจะมองชุมชนหรือแม่น้ำลำคลองที่สัมพันธ์กับหลักการแบ่งเขตทางการปกครอง สภาพภูมิศาสตร์การเมืองเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการนำเอาชื่อเมือง บุคคลหรือลักษณะเด่นของท้องถิ่นมาตั้งเป็นชื่อแม่น้ำลำคลอง หมู่บ้าน เป็นต้น การศึกษาถึงการตั้งชื่อเรียกขานสถานที่ต่างๆ จึงเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับอดีต ทั้งในแง่โลกทัศน์และสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นควบคู่กันในเชิงบูรณาการ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2543 : 52 – 63) ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงต้องการศึกษารวบรวม และเรียบเรียง โดยเฉพาะที่มาของชื่อหมู่บ้านและลำคลองของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจะสัมพันธ์กับแง่มุมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วรรณกรรม ภูมิศาสตร์ และชาติพันธุ์ ตามความเชื่อ ความรู้และประสบการณ์ตามคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นซึ่งสามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตและถ่ายทอดได้อย่างตรงไปตรงมา ประสานกับข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสภาพภูมิศาสตร์ ที่บันทึกโดยหน่วยงานราชการ

การศึกษาวิจัยดังกล่าวนี้จะเป็นการเผยแพร่ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความรู้ทางจำ ภูมิปัญญา จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อันจะทำให้เกิดการตระหนักถึงการที่จะรักษา สืบทอดเรื่องราวของท้องถิ่นของตนเองได้อย่างภาคภูมิใจจากการมีส่วนร่วม รวมทั้งเพื่อต่อยอดไปเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยวอันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้แล้วมหาวิทยาลัยหัวเลี้ยวเฉลิมพระเกียรติ ในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ที่ต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นบริเวณโดยรอบ เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และร่วมสนับสนุนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูวัฒนธรรมกลุ่มชนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง การศึกษาค้นคว้าทุนทางสังคมและวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของชุมชนบางพลีนี้ ควรนำมาผสมผสานเข้าสู่ระบบการศึกษาในทุกระดับ มหาวิทยาลัยหัวเลี้ยวเฉลิมพระเกียรติ เป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีพันธกิจครอบคลุมด้านการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น จึงนับเป็นภารกิจที่มหาวิทยาลัยสามารถเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับชุมชนได้และในเวลาต่อไปอาจขยายเป็นศูนย์กลางของข้อมูลและความรู้ด้านท้องถิ่นศึกษาและเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของชื่อคลองและหมู่บ้านริมคลองในอดีตของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของคลองและหมู่บ้านริมคลองในอดีตที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงเน้นการวิจัยภาคสนามและได้กำหนดขอบเขตและพื้นที่ๆ ทำการวิจัยคลองสายหลักที่อยู่ในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยแบ่งตามเขตการปกครองท้องถิ่นของฐานข้อมูลจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2551 จำแนกเป็น 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางพลีใหญ่ ตำบลบางแก้ว ตำบลบางปลา ตำบลบางโจลง ตำบลราชาเทวะ และตำบลหนองปรือ

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาคลองสายหลัก คลองสาขาย่อย และชื่อหมู่บ้านริมคลอง ใน 6 ตำบล รวมเป็น 86 คลอง ดังนี้

1. ตำบลบางพลีใหญ่ รวม 22 คลอง ได้แก่
 - 1.1 คลองกันยา-บ้านคลองกันยา 1.2 คลองใหม่ 1.3 คลองบางแก้วน้อย-บ้านคลองบางแก้วน้อย 1.4 คลองบางกระบือคอนตัน-บ้านบางกระบือ 1.5 คลองบางเสียดาย-บ้านคลองบางเสียดาย 1.6 คลองบัวคลี่-บ้านคลองบัวคลี่ 1.7 คลองบางฝาง 1.8 คลองสวน-บ้านคลองสวน 1.9 คลองชวดลากข้าว-บ้านคลองชวดลากข้าว 1.10 คลองสลุด-บ้านคลองสลุด 1.11 คลองตาเปี่ยม 1.12 คลองทุ่งช้าง-บ้านคลองทุ่งช้าง 1.13 คลองบางเมือง 1.14 คลองกลอน 1.15 คลองตาปูน-บ้านคลองตาปูน 1.16 คลองขุดใหม่-บ้านคลองขุดใหม่ 1.17 คลองตาค้อย 1.18 คลองเจ๊ก 1.19 คลองกู่พารา-บ้านกู่พารา 1.20 คลองทับนาง 1.21 คลองบางพลี-บ้านบางพลี 1.22 คลองตำโรง-บ้านคลองตำโรง
2. ตำบลบางโจลง รวม 16 คลอง ได้แก่
 - 2.1 คลองบางน้ำจืด-บ้านคลองบางน้ำจืด 2.2 คลองตะเคียน-บ้านคลองบางตะเคียน 2.3 คลองอ้อม 2.4 คลองบางกะสี 2.5 คลองศาลเจ้าพ่อหลวง 2.6 คลองหนองโสน 2.7 คลองตันไทร 2.8 คลองชวดบางช้าง 2.9 คลองชวดตากราน 2.10 คลองชวดตำน้า 2.11 คลองชวดตาสน 2.12 คลองโองแตก- 2.13 คลองเสาระหงษ์ 2.14 คลองอ้อมเกาะ 2.15 คลองอ้อมวัด 2.16 คลองชวดหมัน

3. ตำบลหนองปรือ รวม 7 คลอง ได้แก่

3.1 คลองบางนา 3.2 คลองหนองงูเห่า-บ้านคลองหนองงูเห่า 3.3 คลองหนองโพรง
3.4 คลองชวดท้องคู้้ง 3.5 คลองชวดก้านันพุก 3.6 คลองควาย-บ้านคลองควาย 3.7 คลองตัน

4. ตำบลบางปลา รวม 19 คลอง ได้แก่

4.1 คลองบางปลา-บ้านคลองบางปลา 4.2 คลองบางเรือน 4.3 คลองลั่นหม้อแกง
4.4 คลองบางอีแผละ 4.5 คลองตาลอย 4.6 คลองศาลเจ้าพ่อปู่ 4.7 คลองน้ำค้าง 4.8 คลองบางคา
4.9 คลองบางระกาศ 4.10 คลองสุเหว่าบางกะสี-บ้านบางกะสี 4.11 คลองสี่ศอก 4.12 คลองโค้ง
ประทุน 4.13 คลองกะสา-บ้านบางกระสา 4.14 คลองบางป้อ 4.15 คลองหลวง 4.16 คลองทรง
วิชัย 4.17 คลองหนึ่ง 4.18 คลองบางกะอี-บ้านคลองบางกระอี 4.19 คลองบางแกลง

5. ตำบลบางแก้ว รวม 13 คลอง ได้แก่

5.1 คลองกระทุ่ม-บ้านคลองกระทุ่ม 5.2 คลองหนามเคชะ-บ้านหนามแดง 5.3 คลอง
ปลัดเปรียง-บ้านคลองปลัดเปรียง 5.4 คลองหลวงแพ่ง-บ้านคลองหลวงแพ่ง 5.5 คลองตาหนู
5.6 คลองหนองบัว 5.7 คลองชวาด 5.8 คลองบางแก้ว-บ้านคลองบางแก้ว 5.9 คลองสาหร่าย
5.10 คลองดอกไม้-บ้านคลองดอกไม้ 5.11 คลองไพศาริ-ต้นตาล 5.12 คลองตาผิว 5.13 คลอง
อาจารย์เกตุ-บ้านคลองอาจารย์เกตุ

6. ตำบลราชาเทวะ รวม 9 คลอง ได้แก่

6.1 คลองลัดวัดกิ่งแก้ว 6.2 คลองบัวลอย-บ้านคลองบัวลอย 6.3 คลองบัวเกาะ
6.4 คลองลาดกระบัง-บ้านคลองลาดกระบัง 6.5 คลองสิงโต 6.6 คลองชั้นแตก 6.7 คลองต้นกล้วย
6.8 คลองต้นไทร 6.9 คลองทเวะคลองตรง-บ้านคลองทเวะคลองตรง

นิยามศัพท์เฉพาะ

- ชื่อคลอง หมายถึง ชื่อของลำคลองต่างๆ ในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
- ชื่อบ้าน หมายถึง ชื่อของหมู่บ้านริมคลองที่เป็นชุมชนย่อยในตำบลต่างๆ ซึ่งปรากฏ
ในทำเนียบท้องที่ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
- วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของชาวอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ที่ปรากฏ
ในประวัติชื่อคลองและชื่อบ้าน ซึ่งสะท้อนถึงสภาพความเป็นอยู่ ได้แก่ การเลือกที่อยู่อาศัย การ
ประกอบอาชีพ ความเชื่อ และการใช้ภาษา ปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น คลองลั่นหม้อแกง คลองโองแตก
 เป็นต้น

4. บาง หมายถึง ทางน้ำเล็กๆ ที่ไหลขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำ ลำคลอง ทะเล หรือหรือเคยอยู่ริมบางหรือในบริเวณที่เคยเป็นบางมาก่อน เป็นลักษณะการเรียกชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์ของไทยที่ปรากฏทั่วไปโดยเฉพาะในภาคกลาง

5. ชุมชน หมายถึง หมู่ชน หรือกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคม ขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีภาษา-วัฒนธรรมร่วมกันหรือใกล้เคียงกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกันในเชิงเอื้อเพื่อแบ่งปัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ข้อมูลของชื่อคลองและหมู่บ้านริมคลองในอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการในแง่มุมประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ภูมิศาสตร์ และชาติพันธุ์

2. ทำให้ทราบถึงลักษณะของการกลายเสียง และการกลายความหมายของคำที่เป็นชื่อคลองและหมู่บ้านริมคลอง และจำแนกประเภทของชื่อคลองและหมู่บ้านในเชิงข้อมูลสถิติของอำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ

3. ทำให้ทราบสภาพของสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านจากเหตุปัจจัยต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไปของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

4. ในอนาคตอาจเสนอแนวทางให้มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลทางการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรปราการ และภูมิภาคตะวันออก เพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน